

Tusenpåsen

Ur boken Kvinnor Präster Torpare Bönder

Utgiven 1962 av Sven Rydstrand

I den s.k. "gamla goda tiden", innan det ännu var ordnat med socialhjälp och alla fått det ombonat och bra, fanns det massor av gamla original här och var i bygderna. Det var i regel avsigkomna stackare, som för att kunna leva inte hade annan utväg än att vandra omkring från gård till gård och tigga både mat och "husvära". Många av dessa vandrare var väl från barndomen inbitna lathundar, som ingenting ville eller kunde göra. Många var å huvudets vägnar mycket klenutrustade, men det fanns också luffare, som hade mycket gott huvud. Någon olycklig omständighet hade väl gjort, att de hamnat på fel sida i livet. Men de hade helt säkert ingen avundsvärd lott, dessa hemlösa människor, som tvingades att vandra omkring på vägarna. Man kan vara glad åt att ingen numera åtminstone i vårt land behöver leva på detta vis.

Men samtidigt måste man nog också beklaga, att tiden blivit allt fattigare på verkliga original. Ingen tycks numera våga att riktigt vara sig själv och bryta av mot den allmänt vedertagna konfektionsfasaden. Alla skall nu vara precis lika, åtminstone till det yttre fodralet. Bil, TV och sommarstuga skall alla ståta med, även om de allra flesta inte har råd till det. Det yttre skenet måste upprätthållas, även om man måste stjäla sig till det. Jag vet inte om detta är så lyckligt. Det är väl i alla fall en svaghet att inte våga visa sig sådan, som man verkligen är.

Från originalens tid härstammar vandraren och spelmannen "Tusenpåsen". Han var född någon gång i början av förra seklet i norra delen av Svarteborgs socken i Bohuslän. Ännu på 1880-talet säges han ha vandrat omkring i norra Bohuslän, framförallt i Tunge härad samt på Stångenäs och Sotenäs, där han överallt var välkänd och även hade sina vänner. Vilka hans föräldrar hade varit, visste ingen, allra minst han själv. Liksom så många andra av de vandrare gestalterna från denna tid var han nämligen av "oäkta" börd, och något riktigt hem hade han aldrig haft. Inte heller hade han fått någon skolundervisning. "Vad namn i dopet av präst han fått", var det heller ingen som kände till. Det har uppgivits att han inte ens fanns skriven i kyrkoböckerna och det är inte otroligt, att det var så. Förr i tiden fanns det nämligen många s.k. "lösa" personer, som varken var döpta eller kyrkobokförda. Prästerna tyckte väl, att de inte ville ha besvär med sådana. De skulle ju bara komma att ligga socknen till last. Ty den gamla "goda" tidens socialvård bestod mest i att försöka fösa ut ur socknen så många som möjligt av de s.k. tärande elementen, så att de närande skulle få det bättre ställt.

Tidigt kom den unge oäktingen ut som vallpojke i gårdarna, och då han på ett ställe fick tag i en fiol – sådana fanns det gott om på den tiden – visade det sig, att han hade inte oävna musikaliska anlag. Och under tiden som han vallade kor fick han tillfälle att öva upp sig, så att han kunde spela de gamla kända låtarna. Att vara "höling" var ju inte precis mödosammare än att han kunde ha fiolen med sig, så han kunde spela när det föll honom in. Troligtvis gick han väl även till någon gammal fiolspelman i hemsocknen och fick lektioner, ty det fanns många verkliga mästare i Svarteborg. Man behöver blott nämna "Gommen" i Stackekärr, "Bryngel på Stärken" Olle Solberg och Niklas Larsson.

Och så var han spelman på bröllop och baler, han som de gamla, och hade skaffat sig en egen fiol. Men då han blev större och inte kunde vara vallpojke längre, visade han sig vara obenägen för ordnat arbete. För jordbruket, som höll arbetaren i selen från klockan fyra eller

fem på ottan till nio och tio på natten, hade han inte lust, det kan man förstå. Och något annat arbete fanns knappast att få på den tidens landsbygd. Men fiolen kunde ju inte heller ge honom någon föda, och därför måste han ge sig ut på tiggarestråten. Vål fick han tillfällen att spela då och då på baler och bröllop, men inkomsten vid sådana tillfällen blev säkerligen inte så vidare stor. Och så blev han en drömmare, en dagdrivare. "Han duger ingenting till", hette det om honom. Men nog hade han väl alltid blivit duglig till något, om han blott fått utbildning och kunskaper. Nu fick han leva under fattigdomens förbannelse.

Med tiden blev han en originell person, nedtryckt av motgångar och bekymmer för livsuppehållet. Han fick sitt öknamn "**Tusenpåsen**" efter den egendomliga lappade dräkt, som han alltid bar under sina vandringar i bygderna. Rocken, som han väl fått av någon gammal bonde, var nämligen lagad med hundratals tygbitar av mycket olika form och färg. Likadant var det med byxorna. Tygbitarna tiggde han sig till i gårdarna, och själv sydde han fast dem vid kläderna.

På ryggen bar "**Tusenpåsen**" en säck, även den nästan lika mycket lagad och lappad som kläderna. Allt gick i alla fall i samma stil. I säcken samlade han på ett litet förråd av mat och bar det med sig hem till sin lilla stuga eller jordkula, som han byggt sig långt uppe i fjället. Här levde han av påsens innehåll de dagar då han var i stillhet. Han var dock, enligt vad som berättas, en ärlig man, som aldrig stal någonting i gårdarna. Eljest var det givetvis så och så med många luffares ärlighet i gångna tider.

En gammal torpstuga i Svarteborg. Foto från 1900 talets början

"**Tusenpåsens**" säck var delad i flera avdelningar. Tre delar hängde bakåt ryggen och två delar fram på magen. I en avdelning samlade han på bröd, i en annan fläsk och kött, i en tredje smör o.s.v. I en särskild säck bar han fiolen. Det var ett gammalt sprucket och lagat instrument, som åtminstone på sistone inte var många skatter värt. Men spela kunde likväl "**Tusenpåsen**", när

han var på gott humör. Skada är, att ingen på den tiden upptecknade gamla låtar, ty säkert kunde denne självlärde mästare många sådana stycken, som nu är för alltid glömda.

Med sådana fina saker som renlighet och snygghet befattade sig "Tusenpåsen" inte alls. Han var mycket rädd för vatten, och därför tvättade han sig aldrig, inte ens i ansiktet, där skägg och hår fick växa ohämmat. Det har uppgivits, att han inte bytte skjorta under trettio års tid, och även om detta kan vara överdrift, ger det ändå en bild av hans ohygieniska levnadssätt. Full av ohyra blev han också, men det bekom honom inte det minsta. Fastän han mestadels såg ut som en igelkott i ansiktet, hade han dock vanligen ett vänligt leende och en glimt i ögonvrån. Han kände sig säkerligen lycklig med sin livsföring och önskade inte någon ändring däri. Aldrig var han sjuk eller nedstämd utan hade jämt ett gott humör, vilket ju förklarar en hel del. Han kunde också berätta historier och var sålunda en trevlig sällskapsmänniska, när han kom i sådana kretsar, där han trivdes.

I sin lilla jordkula, uppmurad av stenar och torv, väl också en och annan plank, framlevde "Tusenpåsen" så sitt fattiga och enkla liv, när han inte var ute på vandring. Och gammal blev han också, men då han blev riktigt utlevad och orkeslös, kunde han inte längre vandra omkring som förr. Inte heller kunde han bo kvar i sin hydda, ty då skulle han fått svälta ihjäl. Därför blev han omhändertagen av fattigvårdsstyrelsen i socknen. Han fick nämligen uppleva den tid, då de fattiga enligt lag blev förda till fattighus eller ålderdomshem, en i och för sig ganska lycklig anordning. Man klädde alltså av den gamle mannen hans trasor och klädde på honom rena i stället. Och därpå rev man ned hans jordkula och brände upp hans tillhörigheter, som var fulla av ohyra, smuts och mask. "Tusenpåsen" skulle civiliseras.

Men därmed försvann livsglädjen hos den gamle enstöringen, ty de vidtagna åtgärderna skedde mot hans vilja. Han kunde inte längre berätta sina gamla historier från förr, och ingen förmådde honom till att ta en enda ton på fiolen. Han var en bruten man, och för första gången i sitt liv blev han sjuk. Det berodde nog på vantrivsel och längtan hem till det fria vildmarkslivet. Det går inte att bura in en gammal fågel. "Tusenpåsen" levde inte heller länge efter förflyttningen till fattiggården. Snart var han borta och glömd. Liksom så många, många andra.

Samtiden log åt "Tusenpåsen", när han vandrade sin tiggarestråt genom livet. Han var ett original, ett stort barn, som beskedligt luffade sin väg fram och inte ville någon illa. Mången kanske tyckte att hans liv inte var till något gagn här i världen. Men om hans livsuppgift här var stor eller liten, därom förmår vi inte döma.